

ค้นหาความหมายในเรื่องปรัมปรา (15)

โดย ศ.กิริติ บุญเจือ
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ราชบัณฑิตยสถานปรัชญา

เกาะครีทที่มาของเรื่องปรัมปราพื้นเมืองกรีก

เกาะครีท(Crete) อยู่ทางทิศใต้ของประเทศกรีซ มีลักษณะยาวตามเส้นแวง มีเนื้อที่พอๆกับเกาะภูเก็ตคือ ประมาณ 800 ตารางกิโลเมตร เป็นที่ตั้งของอารยธรรมแรกๆของมนุษย์ ไล่เรียกับอารยธรรมอินเดีย จีน เมโสโปเตเมีย และอียิปต์ คือตั้งแต่ประมาณ 5000 ปีมาแล้ว เรียกว่าอารยธรรมไมโนเอน(Minoan Civilization) ตามชื่อของเทพมายน์ส(Minos) ซึ่งชาวเกาะครีทโบราณเชื่อว่าเป็นโอรสของเทวราชซุสกับเทพธิดายุโรปเออ(Europa) ซึ่งจะเป็นชื่อของทวีปยุโรปต่อมา ทรงเป็นกษัตริย์องค์แรกของเกาะครีท ทรงสร้างวังที่นาสส์(Knossos)ยังเหลือซากให้เห็นทุกวันนี้ ในราว ก.ค.ศ.1600 นำอารยธรรมไปเผยแพร่บนพื้นแผ่นดินใหญ่กรีซที่เมืองไมซีนี(Mycenae) ในราว ก.ค.ศ.1100 ชาวอารยันเผ่าโดเรียนที่รุกราน ตั้งหลักแหล่งและกลืนเข้าผสมผสานกับอารยธรรมอารยัน กลายเป็นอารยธรรมกรีกโบราณ ซึ่งเราสนใจศึกษาในคอลัมน์นี้

อารยธรรมไมโนเอนและอารยธรรมไมซีนีเป็นอารยธรรมเกษตร จึงนับถือเจ้าแม่ปลู๊วเป็นเจ้าเอกภพ และมีความเจริญสูงกว่าอารยธรรมล่าสัตว์ที่นับถือสุริยเทพของผู้บุกรุก ชาวอารยันมีนิสัยเหมือนกันทุกแห่ง คือแข็งแรงแรงกล้าหาญบึกบึนตามลักษณะของนักล่าสัตว์ และชอบปล้นสดมภ์ ครั้นพบอารยธรรมเกษตรก็เข้าครอบครอง ตั้งหลักแหล่ง เรียนรู้และพัฒนาต่อ ชาวอารยันเผ่าโดเรียนที่เข้าไปพบอารยธรรมดั้งเดิมของกรีซก็คงปฏิบัติแบบเดียวกัน และสิ่งที่พวกเขาพบก็คือการนับถือเจ้าแม่ พวกเขาไม่ทำลาย แต่ผนวกเข้าผสมผสานกับความเชื่อเรื่องเทพและเทวีบนฟ้าของตน ดังเราจะค่อยๆวิเคราะห์กันต่อไปตามลำดับ

โฮเมอร์ชมความงามของเกาะครีทไว้ว่า “เพชรประกายบนท้องทะเลสีคราม โนนแน่นเกาะครีทแดนอุดม นำพิสมัย คลื่นซัดสาดทำความสะอาดทุกกระเบียดนิ้วโดยรอบ” (Odyssey, 19) เกาะครีทสร้างความประทับใจให้กับกวีมาแต่โบราณกาล เพราะเป็นพลอยเม็ดใหญ่กลางทะเลที่เปลี่ยนสีไปตามฤดูกาล ดูเหมือนมรกตปนทองกำในฤดูใบไม้ผลิ ฤดูร้อนกลายเป็นพลอยม่วงปนคราม ล้อมด้วยฟองขาวของคลื่นที่แตกซัดสาดตลอดกาล หน้าผาสูงชันมีประดับไว้เป็นระยะๆ ถ้าทั้งคืนและลึกลับให้เห็นเคลื่อนไหว บางถ้ำยาวคดเคี้ยวสลักซับซ้อนซ่อนอะไรๆที่ลึกลับไว้ให้จินตนาได้ไม่รู้จบ หินงอกหินย้อยรูปร่างต่างๆทำทลายจินตนาการให้สร้างเรื่องปรัมปราและตำนานก่อให้เกิดความเชื่อทั้งศาสนาและไสยศาสตร์จนจดจำกันไม่หวนใดไหว ศิลปินและกวีมีวัตถุดิบให้เลือกได้ตามอารมณ์ จึงไม่แปลกอะไรที่เกาะครีทเป็นแหล่งอารยธรรมแรกๆที่สร้างผลงานฝากไว้ ที่ถือกันว่ามีอิทธิพลต่ออารยธรรมของโลกมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

ปรัมปราพื้นฐานที่สุดของอารยธรรมกรีกก็คือ ธรรมชาติเป็นเจ้าแม่ที่แสดงตัวออกหลากหลายรูปแบบที่ปรากฏให้เห็นในธรรมชาติ ชาวพื้นเมืองเดิมได้สร้างและสะสมวัฒนธรรมเจ้าแม่ปลู๊วของตนมาตั้งแต่ ก.ค.ศ.10000 ถูกชาวทะเล(sea people) คือชาวอารยันเผ่าโดเรียนที่รุกรานทางทะเลเข้าครอบครองในราว ก.ค.ศ.1200 ลึร้อยปีต่อมาถือว่าเป็นยุคมืด เพราะไม่มีการสร้างสรรค์ มีแต่การรุกรานทำลาย การเรียนรู้ของผู้รุกรานจากชาวพื้นเมือง

เดิม และการประนีประนอมความคิดและความเชื่อ ถึงราวปี ค.ศ.800 ชาวกรีกใหม่ก็ผงาดขึ้นสร้างสรรค์ต่อเรา เรียกว่าชาวกรีกศึกษา (classical Greeks) ชาวอารยันเผ่าอื่น คืออไอเลียน(Aeolian) อเคียน(Achaen) และไอโอเนียน (Ionian) รวมทั้งชาวเผ่าโคเรียนที่ไปยึดครองส่วนอื่นๆของกรีซ ยอมรับวิธีการประนีประนอมของชาวเผ่าโคเรียนที่ไปยึดครองเกาะครีท จึงมีความเชื่อและบันทึกไว้โดยกวีทุกๆไปว่าเทพเทวีและเทพบุตรเทพธิดาของชาวกรีกศึกษา คือกำเนิดหรือมีต้นกำเนิดหรืออย่างน้อยก็เติบโตบนเกาะครีทหรือในทะเลบริเวณรอบๆเกาะครีท แล้วนักปราชญ์ท้องถิ่นก็ปรับเข้ากับความเชื่อท้องถิ่นของตน ทำให้เจ้าแม่มีเรื่องเล่าหลายสำนวน ผิดเพี้ยนกันไปแล้วแต่จินตนาการของผู้แต่ง ที่แต่งแล้วถูกใจผู้ฟังท้องถิ่น ก็จะจดจำเอาไปเล่าต่อจนกว่าจะมีการบันทึกเป็นหลักฐานอ้างอิง

1. สำนวนเพอแลสเจียน(Pelasgian Version) สำนวนนี้เชื่อกันว่าเป็นสำนวนดั้งเดิมที่สุดของชาวพื้นเมืองเดิมเท่าที่ชาวกรีกยังจดจำได้ เพอแลสเจียนเป็นชื่อที่ชาวกรีกใช้เรียกชาวพื้นเมืองเดิม สำนวนนี้เรียกเจ้าแม่ปลูวีว่า ยูรีเนอมี(Eurynome) เป็นเจ้าแม่ผู้ให้กำเนิดแก่สัตว์โลกทั้งมวล ยูรีเนอมีแปลว่าผู้ร่อนไปทั่ว

แต่แรกเริ่มเดิมทีมีแต่กลีฟ(Chaos)และคัมเปะ พลังสร้างสรรค์ที่เจือปนอยู่ในกลีฟอย่างไร้ระเบียบค่อยๆรวมตัวกันเข้มข้นเข้าทุกทีจนกลายเป็นเจ้าแม่ยูรีเนอมี พระนางแยกตัวออกจากความและคัมเปะด้วยการเดินรำ การเดินรำของพระนางทำให้ส่วนหนึ่งของกลีฟปลิวขึ้นเหนือเศียรกลายเป็นฟากฟ้า อีกส่วนหนึ่งตกอยู่ใต้เท้าของพระนางกลายเป็นท้องมหาสมุทร พระนางเดินพริ้วต่อไปบนผิวคลื่น เดินพริ้วไปทางทิศใต้ทำให้เกิดลมพัดขึ้นทั่วเอกภพ พลังลมทำให้น้ำลดและแผ่นดินโผล่ขึ้นบนผิวโลก ขณะนั้นยังไม่มีสิ่งมีชีวิตใดในโลก พระนางจึงเอาหัตถ์ทั้ง 2 กอบลมเหนือไว้ในอุ้งหัตถ์แล้วปั้นคลึงไปมาจนลมจับตัวเป็นลำด้วยยาวของงูใหญ่หมี่มา ชื่อว่าโอฟายอัน (Ophion) ซึ่งเกิดกำหนดในตัวพระนางจึงรังสรรค์พระนางจนตั้งครรรค์ธาตุชีวิต พระนางแปลงร่างเป็นนกพิราบวงไขไปใหญ่บนท้องมหาสมุทร พระนางรับสั่งให้โอฟายอันขรรอบไขได้ 7 รอบเพื่อกทำให้ไขฟักเป็นตัว ครั้นได้เวลาไขก็แตกออกเป็นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวเคราะห์ทุกดวง ดาวฤกษ์ทุกดวง แม่น้ำทุกสาย ภูเขาทั้งหลาย พืชและสัตว์ทุกชนิด ต่อจากนั้นพระนางก็ได้สร้างอสูรและอสุรีขึ้นจำนวนหนึ่งให้มีฤทธิ์อำนาจเหมาะที่จะประจำดูแลพลังต่างๆของธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาใหม่ ต่อจากนั้นก็ได้สร้างมนุษย์คนแรกขึ้นโดยปั้นจากดินแห่งอาร์เคเดีย(Arcadia) เพื่อให้ดูแลการเพาะปลูก ชื่อว่านายเพอแลสกัส(Pelasgos) อันเป็นที่มาของชื่อเผ่าเพอแลสเจียน ชื่อที่ชาวกรีกสมัยศึกษาเรียกชาวพื้นเมืองเดิมของตน

2. สำนวนโฮเมอร์(Homeric Version) โฮเมอร์คงได้จดจำมาจากสำนวนของชาวพื้นเมืองเดิมที่บัดนี้สูญหาย คงเหลือแต่เท่าที่โฮเมอร์เล่าไว้ในมหากาพย์ *อิลีียด* ของตนเท่านั้น จึงได้ชื่อว่าสำนวนโฮเมอร์ สำนวนนี้เล่าว่า แต่แรกเริ่มเดิมทีมีเจ้าพ่อสมุทร(Okeanos) โอบล้อมเจ้าแม่ทะเลทีธิส(Tethys) จากความรักลึกซึ้งดังกล่าวเกิดเทพเทวีอันเป็นพลังต่างๆของเอกภพ เจ้าแม่ปลูวีทีธิสจึงได้ชื่อว่าเจ้ายาย(The Grand Mother) ของเทพเทวีทั้งหลาย

3. สำนวนออร์เฟียส(Orphic Version) เล่าว่า แต่แรกเริ่มเดิมทีมีแต่กลีฟที่ไร้ระเบียบทั้งกว้างใหญ่และลึกเป็นมหรณพ มีพลังลมเกิดขึ้นพัดไปบนผิวของห้วงมหรณพ บัดคลันันรัตติกาลปีกดำ(Black-winged Night) โผล่ขึ้นจากห้วงมหรณพ พบกับพลังลมบนผิวพื้นจึงเกิดปฏิพัทธ์กันขึ้น เป็นเหตุให้รัตติกาลปีกดำทรงครรรค์และคลอออกมาเป็นไขสีเงินยวง วางไว้ในห้วงมหรณพ ไขสีเงินยวงให้กำเนิดแก่กามเทพเอโรส(Eros)ปีกทองคำกามเทพสถิตอยู่ในถ้ำมืดเพื่อปั้นความมืดให้เป็นฟ้า ดิน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวต่างๆ ระหว่างนั้นเจ้าแม่

ปฐพีติดลงอยู่ปากถ้ำป่าวประกาศให้พลังทั้งหลายใช้พลังเพื่อสร้างชีวิตขึ้นในโลกโดยรักษากฎเกณฑ์ (Order) และความยุติธรรม(Justice)

4. ตำนวนฮีเสียด(Hesiod Version) อันเป็นฉบับที่ชาวกรีกยุคศีกษิตยยอมรับรู้และเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงบนยอดเขาโอลิมเพิส จึงได้ชื่อด้วยว่าสำนวนโอลิมเพิส(Olympian Version) ตำนวนนี้เล่าว่า แต่แรกเริ่มเดิมทีมีแต่กลีภพซึ่งรวมพลังทุกอย่างไว้อย่างและคุ่มเบ๊ะ พลังสำคัญๆจับตัวกันค่อยๆเข้มขึ้นขึ้นทุกทีจนปรากฏตัวเป็นเจ้าแม่ปฐวีกายา(Gaia) ขึ้น จากกลีภพยังเกิดกามเทพ กลางคืนและบาดาล(Erebos) จากเจ้ายายปฐวีเกิดเจ้าแม่ธรณีเรีย(Rhea) และจากเจ้าแม่ธรณีโดยสมสู่กับพระเสาร์อสูร ซึ่งก็คือพลังด้านหนึ่งของกลีภพที่แยกตัวออกมาเปล่งฤทธิ์อย่างไร้ระเบียบจึงเกิดเทวราชซุสผู้รักระเบียบ และจากเทวราชซุสและบรรดาพี่น้องของซุสก็เกิดเทพเทวีต่างๆที่ชาวกรีกเล่าอารยันนับถือมาก่อน ดังได้เล่าไว้แล้วในตอนก่อนๆ

ที่ยกขึ้นมารื้อฟื้นบ่อยๆก็เพื่อจะดำเนินเรื่องต่อไปโดยมีปรัชญาเรื่องปรัมปราอยู่เบื้องหลัง ในเบื้องต้นนี้เพียงแต่ให้สังเกตอยู่นิดหนึ่งว่า ชาวกรีกเล่าอารยันแม้จะรับนับถือเจ้าพ่อของชาวพื้นเมืองเดิม แต่ก็จะนับถือแบบเทพตกอันดับ สูญเสียอำนาจ กลายเป็นอสูร ส่วนเจ้าแม่เจ้าของชาวพื้นเมืองเดิมยังคงยกย่องอย่างมาก โดยยังคงให้ความสำคัญเป็นเจ้ายายกายาและเจ้าแม่เรียมารดาของซุส และอีกปางหนึ่งให้เป็นมเหสีคู่บัลลังก์ของซุส ในนามของเจ้าแม่ฮีเรอ(Hera) ซึ่งชาวกรีกทุกคนจะต้องเกรงกลัวและเกรงใจแม้จะยกย่องซุสสูงสุดเพียงใดก็ตาม เพราะอย่างไรเสียฮีเสียดก็บอกว่าแม่ฮีเรอ(Hera)จะเป็นรองซุสเพียงองค์เดียวในจักรวาล แต่โดยกำเนิดฮีเรอเกิดก่อนซุสและเป็นพี่สาวของซุส ดังนั้นจึงพบในบางภาพว่าฮีเรอออกท่าทางอำนาจเหนือซุสในเรื่องส่วนตัว เช่นภาพฮีเรอข่มขู่ซุสแกะสลักไว้ในวิหารของฮีเรอบนเกาะซิซิลี เป็นต้น

ณ ภูเขาโอลิมเพิสอันชาวกรีกเชื่อว่าเป็นวังและที่ประทับของซุสและครอบครัวนั้น ที่ซึ่งเขามีวิหารอุทิศแด่เจ้าแม่ฮีเรอ ในวิหารนี้มีรูปแกะสลักฮีเรอประทับบนบัลลังก์ ส่วนซุสประทับยืนอยู่เบื้องหน้าแต่งองค์เป็นทหารพร้อมรบราวกับเป็นผู้รับคำสั่ง จึงน่าเชื่อว่า ณ ที่นี้เป็นวิหารของเจ้าแม่ปฐวีของชาวพื้นเมืองเดิมมาก่อน และภาพนี้ต้องการแสดงว่าเจ้าแม่เป็นฝ่ายเลือกและรับซุสเป็นสามี มิใช่พระนางถูกซุสเลือก รูปของฮีเรอในอีกหลายๆแห่งมีสัตว์ประเภทที่มักจะยกย่องว่าเป็นร่างสถิตของเทพ อย่างเช่น งู สิงโต ซึ่งแสดงถึงการถ่ายทอดความยิ่งใหญ่ของเจ้าแม่ปฐวีเดิมมาสู่ฮีเรอ ฮีโรโดตีส(Herodotus)นักประวัติศาสตร์กรีกโบราณก็เชื่ออยู่ว่า ชาวกรีกยอมสยบต่อชาวพื้นเมืองเดิมในการเชื่อว่าโลกมีมาเองในสภาพของกลีภพ เจ้าแม่ปฐวีเป็นตัวแทนของพลังสร้างสรรค์ของเอกภพ พลังทำลายก็มีแทรกอยู่ในเอกภพ แต่ก็ต้องพ่ายแพ้แก่พลังสร้างสรรค์ ไม่ว่าพลังสร้างสรรค์หรือพลังทำลายก็ล้วนแต่มีอยู่ในเอกภพ เอกภพเดิมเป็นกลีภพเพราะพลังต่างๆยังสับสนอลเวง พลังสร้างสรรค์ยังไม่สามารถควบคุมพลังทำลายให้อยู่ในขอบเขตได้ เอกภพจึงเป็นกลีภพ ครั้นพลังสร้างสรรค์จับตัวกันและประสานงานกันได้ก็สามารถควบคุมสถานการณ์ เจ้าแม่จึงเป็นองค์ประสานงานของพลังสร้างสรรค์ทั้งหลายของเอกภพ ซึ่งแสดงออกเป็นหลายพลัง อันมีซุสเป็นการแสดงออกของพลังสูงสุด ในทรรศนะของชาวกรีกสมัยโอลิมเพิส คือสมัยนับถือเทพแห่งภูเขาโอลิมเพิส เจ้าแม่มิใช่ผู้มีอำนาจสูงสุด แต่เป็นองค์ประสานพลังสร้างสรรค์ทั้งหลาย ปรัชญาเรื่องเจ้าแม่ได้มาจากชาวพื้นเมืองเดิม ชาวกรีกจึงสยบต่อความคิดของชาวพื้นเมืองเดิมในเรื่องนี้ แม้เทพสูงสุดของชาวกรีกสมัยโอลิมเพิสก็ยังต้องเกรงพระทัยเจ้าแม่ของชาวพื้นเมืองเดิมด้วยประการฉะนี้

โฮเมอร์ยกย่องฮีโรว่าเป็น “ราชินีแห่งสวรรค์” (Queen of Heaven) “เทวีแห่งบัลลังก์ทองคำ” (Hero of the Golden Throne) “เทวีพระกรขาว” (White-armed Goddess) ซึ่งเป็นคำยกย่องสำหรับจันทรเทวี ที่เมือง Stymphalos ในอาร์เคเดียผู้คนนับถือเจ้าแม่ฮีโรเป็นจันทรเทวี โดยสร้างวิหาร 3 หลังถวายแด่ 3 ปางของพระนางคือปางสาว(ต้นเดือน) ปางเทวราชินี(กลางเดือน) และปางแห่งหน่วย(ปลายเดือน) เมื่อขึ้นเดือนใหม่ทางจันทรคติจะมีพิธีสงฆ์ พระนางเพื่อให้เป็นสาวบริสุทธิ์ใหม่ก่อนอัญเชิญเข้าสู่เคียงกับเทวรูปของซุส ตอนปลายเดือนจึงค่อยแยกออกมาเพื่อเตรียมสงฆ์ในต้นเดือนถัดไป

โฮเมอร์ยังเรียกพระนางว่า “เทวีตาวัว” (Cow-eyed Goddess) ซึ่งเป็นคำยกย่องเจ้าแม่ปลูวิกาษาอันเป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตทั้งหลาย ซึ่งหมายความว่าชาวกรีกยกย่องเจ้าแม่ปลูวิกาษาของชาวพื้นเมืองเดิมในตัวพระนาง เรื่องราวของเจ้าแม่ปลูวิกาษาจึงแทรกเข้ามาในประวัติของเจ้าแม่ฮีโรมากมาย เช่นพระนางทรงชอบสถิตในที่ราบอุดมสมบูรณ์ ในวิหารของพระนางมักมีการฆ่าวัวผู้บูชายัญ บางแห่งก็ใช้แอกเป็นสัญลักษณ์ถึงอำนาจของพระนาง รวงข้าวสาลีได้รับสมญาทางศาสนาว่าเป็น “ดอกไม้ของฮีโร” และบนแท่นบูชาจะมีรวงข้าวเรียงไว้เป็นระเบียบ เหล่านี้เป็นตำแหน่งที่ชาวกรีกมอบหมายให้พระนางเพื่อยกย่องนับถือนอกเหนือไปจากตำแหน่งมเหสีของเทวราช

ความเจ้าชู้ของซุสและความหึงหวงของฮีโรเกิดขึ้นภายหลัง จากการที่หลายๆรัฐต้องการให้ผู้ตั้งนครรัฐของตนมีเชื้อสายจากซุส จึงต้องสร้างเรื่องปรัมปราขึ้นให้สมจริง แต่มีอีกหลายนครรัฐที่รักษาความน่ารักดั้งเดิมของเทวีแห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงมีการสมโภชวิवाห์เทวราชกับเทวราชินีขึ้นอย่างโรแมนติคยิ่ง ดังที่โฮเมอร์บรรยายว่า

“ณ ยอดศิขรพระบิดรอันปรทม
ศรีสมรในอ้อมกร บวรสาวท”

“So the Father slept unshaken
On the peak this Wife in this arms”

จึงเห็นได้ว่าภาษานอกจากจะเป็นระบบของสัญลักษณ์แล้ว ยังต้องมีโครงสร้างทางไวยากรณ์แบบใดแบบหนึ่งด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่าการใช้ภาษาทุกครั้งย่อมชี้บ่งว่ามีผู้ใช้ภาษา ภาษาจะไม่มีวันอยู่ในภาวะทำการได้เลยเว้นแต่จะมีผู้ใช้ภาษาที่จะทำให้สัทภาพกลายเป็นกัตตภาพ คือจากสภาพพร้อมทำการกลายเป็นสภาพทำการ โดยผู้ใช้ภาษาสื่อความหมายออกจากตัว หรือผู้เขียนใช้ภาษาสร้างความหมายใหม่โดยใช้สัทภาพที่ภาษามีอยู่สร้างงานเขียนขึ้นมาใหม่ซึ่งอาจจะเป็นนวนิยาย บทกวีหรือกวีนิพนธ์ ในแต่ละกรณีภาษามีฐานะเป็นสิ่งที่กำหนดอยู่แล้ว ในสภาพของรูปแบบพื้นฐานที่เปิดโอกาสให้การสร้างสรรค์เกิดขึ้นได้ แต่จะสร้างสรรค์แต่ละครั้งจะต้องมีผู้ทำการยับยั้งเอาภาษาที่มีอยู่ในสัทภาพนั้น ปลุกเรียกขึ้นมาใช้งาน โดยปรับให้เข้ากับความต้องการของผู้สร้างสรรค์ เพราะฉะนั้นความหมายของภาษาจักต้องถูกเข้าใจโดยผ่านทางผู้เอาสิ่งกำหนดของภาษาที่อยู่ในสัทภาพ มาสัมพันธ์กับการใช้ภาษาจริงในแต่ละครั้ง เอมาสัมพันธ์ต่อกันระหว่างครั้งต่อครั้ง กล่าวได้ว่าปรัชญาที่ถือเอาภาษาเป็นศูนย์กลางจะต้องพัวพันอยู่กับการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ โดยอาศัยผู้ใช้ภาษา ภาษาที่ใช้เล่าเรื่องปรัมปราจึงนับได้ว่าเป็นภาษาสร้างสรรค์ และสร้างสรรค์ทุกครั้งที่มีผู้อ่าน โดยผู้อ่านเองจะต้องเป็นผู้สร้างสรรค์ ค้นหาความหมายตามหลัก

วิชาการเท่าที่รู้และจินตนาการต่อเพื่อสร้างสรรค์ตัวเองให้มีทรรศนะกว้างไกลและได้คุณภาพชีวิต การอ่านเรื่องปรัมปราจึงจะสนุกและมีคุณค่า

www.kirti.bunchua.com